

Geweld op lesbiennes

Labyrinth, 9 januari 2003

door Irene Zeilinger

Deze avond werd aangekondigd als „Geweld op lesbiennes - is dat echt nog een probleem?“ En inderdaad, er zijn vele lesbiennes die over dit thema niets willen weten en denken dat dat met HEN zeker niks te maken heeft. Tot het dan aan een van hen overkomt. Waarom geweld op lesbiennes vaak een blinde vlek is, hoe geweld tegen lesbiennes er uitziet en of er zekere risico's zijn die we kunnen vermijden, daarover gaat het vanavond.

Maar eerst zou ik graag vertellen waar ik vandaan kom. Jullie hebben het waarschijnlijk al gehoord dat ik geen Belg ben. Ik kom uit Oostenrijk en leef nu al vier jaar in België. Ik ben sociologe en docente zelfverdediging voor vrouwen, van daar mijn belangstelling voor het thema geweld. En sinds 2000 werk ik mee aan een Europees project rond geweld tegen lesbiennes.

Het Daphne project

Sind enkele jaren heeft de Europese commissie een eigen budgetje voor projecten die geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen bestrijden, de zo genoemde Daphne projecten. Een dergelijk project moet een samenwerking van verenigingen uit verschillende EU-landen zijn, en de doelstelling is altijd, met elkaar te netwerken en een wederzijds overdracht van know-how te realiseren.

In ons geval zijn de partnerorganisaties twee centra voor psychosociale hulpverlening voor lesbiennes in Frankfurt en Berlijn en het bureau voor antidiscriminering van holebi levenswijzen van de stad Wenen. Voor België zijn er spijtig genoeg alleen franstalige organisaties mee in het project gestapt, mijn eigen vzw Garance voor vrouwenzelfverdediging, en sinds 2002 een nieuwe organisatie, Magenta, voor wie het Daphne project vroedvrouw gespeeld heeft. Magenta biedt psychosociale hulpverlening aan specifiek voor lesbiennes. We zijn trouwens het eerste project dat uitsluitend naar een lesbisch publiek toe werkt en van de Europese commissie subsidies krijgt. En een van de eerste projecten, die in het kader van Daphne voor vier jaar geld hebben gekregen.

De doelstelling van ons project is natuurlijk om tegen geweld op lesbiennes te strijden, maar er zit wat meer achter. We proberen een brede, interdisciplinaire aanpak; dat betekent, dat we enerzijds wetenschappelijk onderzoek doen om anderzijds tegenover politici te kunnen zeggen dat er echt een probleem bestaat en dat ze iets moeten doen. Enerzijds ontwikkelen we preventie- en interventieconcepten en anderzijds zorgen we ervoor dat deze concepten ook gebruikt worden. We hebben tot nu toe drie onderzoeken uitgevoerd, een naar geweld op lesbiennes in het algemeen, een naar de toegankelijkheid van de psychosociale hulpverlening voor lesbische slachtoffers van geweld en een naar geweld in lesbische relaties. In mei organiseren we ons tweede Europese congres over het thema in Frankfurt waar we alle deskundigen samenbrengen, die we in de loop van deze vier jaren hebben leren kennen.

Bovendien hebben we vormingen aangeboden voor psychosociale hulpverleners, politie en andere beroepen, we hebben enkele brochurtjes uitgegeven, een internet site ontwikkeld en vooral politici benadert om maatregelen die bijvoorbeeld bestaan om vrouwen van geweld te

beschermen, ook voor lesbiennes toegankelijk te maken. In België zijn we in gesprek met het Federaal Ministerie voor gelijke kansen om in het Nationale actieplan tegen geweld op vrouwen een eigen hoofdstuk over lesbiennes te integreren.

Enkele van jullie kennen misschien ook de oranje affiches die we in 2001 in een campagne in Duitsland en Oostenrijk gebruikt hebben: „Ik heb niks tegen lesbiennes, maar...” We hebben de vijf meest hardnekkige vooroordelen tegen lesbiennes gebruikt die vaak tot geweld leiden en hebben de „man in de straat” aangesproken, die zich zelf tolerant vindt zonder het te zijn. Als een spiegel tonen de affiches dat het maar loos gepraat is niets tegen lesbiennes te hebben als er nog steeds ouderwetse voorstellingen over lesbiennes in de hoofden aanwezig zijn: dat we er mannelijk uitzien, dat we niet normaal zijn, dat we aan geen man geraakt zijn, dat we geen goede moeders zijn (of geen vader kunnen aanbieden) en natuurlijk dat dat alles wel meevalt als het niet om mijn eigen dochter gaat. Op de affiches stond er altijd een telefoonnummer bij waar de mensen hun bedenkingen kwijt konden, en we kregen vaak kant positieve feedback van lesbiennes en ook hetero's, maar ook telefoneerden mensen die precies de woorden van de campagne gebruikten zonder het zelf te merken: „ja mevrouw, ik heb daar een affiche gezien die heeft me echt kwaad gemaakt. Normaal gezien heb ik niks tegen lesbiennes, maar...” en dan kwamen ze weer allemaal, de vooroordelen.

Waar komt het geweld vandaan?

Deze vooroordelen zijn een aanleiding voor geweld. Wie denkt dat lesbiennes anders en vooral minderwaardig zijn, denkt misschien ook dat het hun eigen schuld is als ze een pak slaag krijgen, als hun omgeving vijandig op hen reageert of ze gediscrimineerd worden. En dat geldt evenzeer voor hetero's als voor lesbiennes. Homofobie, geïnternaliseerd of doodgewoon, is de broedplaats voor geweld. Meer sociologisch gezien stoelt geweld op lesbiennes op verschillende theoretische concepten die ertoe hebben geleid dat de lesbische levenswijze vaak nog steeds beschouwd wordt als zonde (religie), ziekte (geneeskunde) of tenminste als seksualiteit waar iets (de man) ontbreekt (psychologie en seksuologie). In Duitsland en Oostenrijk komt er nog de geschiedenis bij van de vervolging van holebis onder het nationaal-socialisme, voor wie er trouwens nooit een verontschuldiging of wettelijke eerherstel van de onschuld van de slachtoffers gebeurd is.

Geweld tegen lesbiennes kan vele redenen hebben: afhankelijkheidspatronen, structurele machtsongelijkheden, bijv. het heteroseksisme, maar ook individuele motivaties, bijv. de onzekerheid bij de aanvaller over de eigen identiteit. Er mag ook niet vergeten worden dat geweld tegenover sociale minderheden niet een individueel doorbreken van de sociale normen is (je mag niet gewelddadig zijn) maar een verlenging van dezelfde normen die machtsongelijkheden demonstreert en voortzet.

En hoe ziet het er uit?

Voor diegenen die denken dat geweld op lesbiennes al lang geen probleem meer is omdat we toch al geëmancipeerd zijn, komt het wellicht als een verrassing, dat verschillende onderzoeken in Duitsland beweren dat 98% lesbiennes ooit verbaal of psychologisch geweld hebben meegemaakt, 44% slachtoffer van seksueel geweld zijn geweest en 24% van fysiek geweld. We hebben het dan alleen maar over geweld op basis van hun lesbisch-zijn. Ze kunnen nog bijkomend geweld beleven omdat ze een vrouw, migrante, zwart, oud, jong, gehandicapt, kansarm etc. zijn. Velen verwijzen

naar geweld in hun oorsprongsgezin, meestal in verband met hun coming out. Geweld kan hier niet alleen in scheldpartijen tot uiting komen, maar ook in verzwijgen en seksueel geweld. Op openbare plekken beleven lesbiennes eerder provocaties met seksuele inhoud. In de vriendenkring zijn lesbiennes vaak met uitsluiting geconfronteerd. Een belangrijk verschil met de situatie van heteroseksuele vrouwen is dat de grote meerderheid van lesbiennes in een heteroseksuele familie geboren wordt waar velen hun identiteit alleen maar in tegenstrijdigheid met de familiewaarden kunnen ontwikkelen. En in vele families wordt geweld gebruikt om hen te controleren, hen tot de familiewaarden te verplichten. Geweld in het oorsprongsgezin is een specifiek lesbisch (en homo) probleem dat nooit in actieplannen en preventiecampagnes tegen geweld op vrouwen wordt genoemd. Lesbiennes beleven trouwens ook meer geweld in de openbare ruimte, op straat, op het werk, op school enz. dan heteroseksuele vrouwen.

Dat geweld tegen lesbiennes zo vaak en overal voorkomt is de reden waarom lesbiennes vaak hun lesbisch-zijn verzwijgen om discriminatie en geweld te vermijden. Het is ook de reden waarom „lesbisch“, als het als scheldwoord wordt gebruikt, tegelijkertijd een bedreiging voor de vrouw is - onafhankelijk of ze nu inderdaad lesbisch is of niet. Daarom is geweld tegen lesbiennes niet alleen een thema voor de holebi-beweging, maar ook voor de vrouwenbeweging. Vrouwen, die uit hun traditionele rolpatroon stappen - of ze nu geëmancipeerd zijn, er „mannelijk“ uitzien, zonder man en/of lesbisch leven - kunnen door hun omgeving als lesbiennes geïdentificeerd worden. En deze identificatie stelt een bedreiging voor die onze vrije levenskeuzes belemmert.

... en de consequenties

Om deze redenen kan geweld tegen lesbiennes niet op dezelfde behandeld worden als geweld tegen vrouwen of geweld tegen homo's. Lesbiennes beleven geweld in andere situaties en in andere vormen. Een heteroseksuele vrouw kan bijvoorbeeld niet gechanteerd worden op haar werkplaats voor haar seksuele identiteit - een lesbienne wel. Lesbiennes kunnen slachtoffer van seksueel geweld worden, iets dat homo's heel zelden, en ook maar in zeer specifieke situaties (bijv. in de gevangenis of in het leger) beleven. Lesbiennes gaan ook anders om met geweld. In onze samenleving hangen seksuele oriëntering en de sociale invulling van geslacht, gender nauw samen. Een vrouw wordt automatisch als heteroseksueel beschouwd. Voor een lesbienne betekent daarom seksueel geweld niet alleen een aanval op haar fysieke en psychische integriteit, maar ook een aanval op haar psychosociale identiteit als lesbienne. Voor een heteroseksuele is het echter een bevestiging van haar seksuele identiteit - tegen haar wil en met veel pijn verbonden, maar toch een bevestiging.

In deze samenhang vind ik het altijd weer interessant hoe lesbiennes met het thema geweld omgaan. Velen willen het gewoon niet weten vanuit een overtuiging dat dit hen zou beschermen. Ik hoop het voor hen, maar statistisch gezien geef ik hun niet veel kans. Anderen anticiperen op geweld en doen alles om geweld te vermijden, en dat komt vooral neer op één ding: aanpassing. Dat betekent, er niet te mannelijk uitzien, op straat niet de hand van mijn lief vasthouden, het aan heel weinig mensen vertellen of - en dat betreur ik het meest - hun lesbisch zijn helemaal niet te beleven. Maar zoals het voor heteroseksuele vrouwen geen bescherming betekent 's nachts niet alleen op straat te gaan, werken dergelijke aanpassingsmechanismen ook niet voor lesbiennes. Omdat het zich tegen ons welzijn keert, tegen onze identiteit en autonomie, en omdat geweld van de aanvaller uitgaat en niet van iets wat het potentiële slachtoffer doet.

Weer anderen slagen erin geweld niet te zien, zelfs als het hen overkomt. Voorbeeld: een vriendin vertelde me dat ze van een lesbofuij alleen naar huis ging en op straat door enkele mannen werd achtervolgd. De mannen sholden haar haar uit met scheldwoorden na en bedreigden haar met seksueel geweld. Gelukkig kon ze in een straat met meer volk ontkomen en hebben ze haar daar met rust gelaten. Achteraf zei ze aan mij: Gelukkig is er niks gebeurd. Ach nee? Is er echt niks gebeurd? Als een groep `s nachts op straat een vrouw uitscheldt en bedreigt, dan is dat toch iets?!

Wat kunnen we doen? Er is natuurlijk veel werk aan de winkel dat best door holebi organisaties gedaan wordt: onderzoek, politiek lobbywerk, campagnes enz. Maar iedereen hier kan ook iets doen: cursussen zelfverdediging volgen, met haar vriendin en vriendinnen praten over wat ze zouden doen indien ze aangevallen worden, haar woning veiliger maken, solidariteitsnetwerken ontwikkelen en individuele en collectieve strategieën tegen aanvallen. Dat is een van de dingen die ik met jullie graag zou over willen discussiëren.